

KLASICIZAM U DALMACIJI II

ZNANSTVENI SKUP

14. i 15. lipnja 2012.

Palača Milesi
Split

15

HAZU

1861 – 2011

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU Split

INSTITUT ZA POVIJEST UMETNOSTI
INSTITUTE OF ART HISTORY

Institut za povijest umjetnosti - Centar Cvito Fisković Split

Organizatori Skupa

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU Split
Institut za povijest umjetnosti - Centar Cvito Fisković Split

Organizacijski odbor

Dr. sc. Joško Belamarić
Prof. Ivana Mandić Hekman
Dr. sc. Milan Pelc
Akademik Davorin Rudolf
Dr. sc. Ana Šverko

Pokrovitelj

Grad Split

Lektura sažetaka

Antonija Eremit

Grafička priprema

Ana Šverko

Slika na naslovnici

Robert Adam, detalj dekoracije Kedleston Hall (1763) inspirirane Dioklecijanovom palačom

Split, lipanj 2012.

KLASICIZAM U DALMACIJI II

**o klasicizmu u Dalmaciji
u različitim aspektima
u interdisciplinarnom znanstvenom razgovoru**

PROGRAM SKUPA

14. lipnja, četvrtak

9.00

Otvaranje Skupa:

Prof. Anđelka Visković, dogradonačelnica

Akademik Davorin Rudolf, voditelj Zavoda

Dr. sc. Milan Pelc, ravnatelj Instituta

9.30 predsjedavajući: **Nataša Bajić-Žarko** i **Milan Pelc**

Cvijeta Pavlović: *Bajamonti na izvoru književnoga klasicizma: Racine i Voltaire* (str.9)

Katarina Dalmatin: *Klasicistička estetika i prosvjetiteljske ideje u književnim opusima Luka Stullija i Giulia Bajamontija* (str.10)

Ljerka Šimunković: *Iz korespondencije Alviža Genicea (1770.-1841.)* (str.11)

10.30-10.45-pauza

10.45

Miroslav Rožman: *Prigodničarska književna produkcija u Splitu u drugoj polovici 18. stoljeća* (str.12)

Ivania Petrin: *Prevoditeljski manevar u djelu Marka Kažotića "Putopis po Istri i Dalmaciji" (LE COSTE E ISOLE DELLA ISTRIA E DELLA DALMAZIA)* (str.13)

Duško Čikara: *Dvije klasicističke palače bračke maritimne oligarhije* (str.14)

11.45-12.00-pauza

12.00

Joško Belamarić: *Splitska lekcija Roberta Adama* (str.15)

Josip Vrandečić: *Dioklecijanova palača u djelu Rose Macaulay "Pleasure of Ruins"* (str.17)

Ivana Mance: *Ivan Kukuljević u Dalmaciji 1854. i 1856. godine: graditeljska baština kao nacionalni spomenik* (str.18)

13.00-13.30-rasprava

16.30

Predstavljanje knjige *Zadar za austrijske uprave* / napisali: Šime Peričić, Marija Stagličić, Antun Travirka, Zvezdana Rados, Glorija Rabac-Čondrić / glavni urednik: Šime Batović / Matica hrvatska, Zadar, 2011.

17.00 predsjedavajući: **Ivana Mandić Hekman** i **Joško Belamarić**
Vlatka Stagličić Carić: *Slikarska imena i djela u Zadru iz prve trećine 19. stoljeća (str.19)*
Antun Travirka: *Weldenov gradski perivoj iz 1829. u Zadru kao speculum mundi (str.20)*
Branko Čolović: *Klasicizam pravoslavnog groblja (str.21)*

18.00-18.10-pauza

18.10

Marijan Bradanović: *Pietro Nobile i klasicizam u Istri - usporedbe s Dalmacijom (str.23)*
Andrej Žmegač: *Matutinović između struke i politike (str.25)*
Duško Kečkemet: *Arhivski podaci o Splitu u vrijeme francuske uprave 1806.-1813. (str.26)*

19.10-19.20-pauza

19.20

Fani Celio Cega: *Oporuke plemstva i građanstva u vrijeme klasicizma u Trogiru (str.27)*
Ana Šverko: *Prostorna fantazija: idealna dalmatinska poljodjelska škola u viziji Luke Garagnina (str.29)*

20.00-20.30-rasprava

15. lipnja, petak

9.30 predsjedavajući: **Fani Celio Cega** i **Ana Šverko**
Ivan Pederin: *Kultura obrazovanog staleža u doba klasicizma (str.30)*
Silva Kalčić: *Hvarsko pučko kazalište – pozornica i gledalište s ložama (Izvedbene umjetnosti u doba klasicizma) (str.32)*
Vinicije B. Lupis: *Klasicizam u Dubrovniku i okolici (str.33)*

10.30-10.45-pauza

10.45

Goran Vuković: *Arhitektura klasicizma u Dubrovniku (str.35)*
Stanko Piplović: *Klasicizam u arhitekturi Ivana Meštrovića (str.36)*
Davor Stipan: *Odjeci klasicizma u Meštrovićevoj arhitekturi (str.38)*

11.45-12.00-pauza

12.00

Tamara Bjažić Klarin: *Neoklasicizam u splitskim projektima zagrebačkih arhitekata dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća (str.39)*
Barbara Vujanović: *Derivacija klasičnih modela u modernoj umjetnosti: primjeri monumentalizma u spomeničkoj plastici Ivana Meštrovića (str.40)*

12.40-13.00-rasprava i zatvaranje Skupa

Cvijeta Pavlović

Bajamonti na izvoru književnoga klasicizma: Racine i Voltaire

Dr.sc. Cvijeta Pavlović
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
cvijeta.pavlovic@ffzg.hr

Tragom istraživanja Arsena Duplančića, Ivana Pederina i dr., analizira se književni opus Julija Bajamontija s osobitim naglaskom na činjenici da je taj splitski polihistor zapisao nekoliko važnih stranica za europski književni klasicizam, prevevši fragmente najcjjenjenijih književnih vrsta najcjjenjenijih klasika klasicizma, Jeana Racinea i Voltairea. Izvor književnoga klasicizma za čitavu je Europu bio je u francuskom klasicizmu te je stoga Bajamontijev osvrt na Racinea i Voltairea značajan podatak za istraživanje recepcije ta dva književnika među suvremenicima, poetičkim sljedbenicima i protivnicima, potom za istraživanje opće predodžbe o francuskom klasicizmu u ostatku Europe, kao i za formiranje klasicističkog ukusa u Hrvatskoj XVIII. st.

Katarina Dalmatin

**Klasicistička estetika i prosvjetiteljske ideje u književnim opusima
Luka Stullija i Giulia Bajamontija**

Dr. sc. Katarina Dalmatin
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
kdalmati@ffst.hr

Dubrovčanin Luko Stulli (1772-1828) i Splitski Giulio Bajamonti (1744-1800) u literaturi su poznati kao liječnici, znanstvenici, autori medicinskih i prirodnoznanstvenih studija, ali i onih povijesnog i gospodarskog karaktera te književnih tekstova. Iako je univerzalnost znanstvenih i književnih interesa bila tipična za intelektualce njihova vremena, Stulli i Bajamonti su u svojim sredinama svestranošću uvelike nadmašivali svoje suvremenike. Njihovi su medicinski radovi na razini recentnih europskih dostignuća a znanstveni pogledi prožeti prosvjetiteljskim načelima. Estetski su im pak nazoni bili pod snažnim utjecajem klasicističkih kanona što najviše dolazi do izražaja u njihovim pjesničkim opusima. Budući da su oni do današnjeg dana ostali pretežno sačuvani u rukopisu te neprevedeni na hrvatski, njih se najčešće obrađivalo uzgredno, u okviru širih tema iz književne ili kulturne povijesti. Uzevši u obzir brojne biografske, estetske i svjetonazorske poveznice između dvaju autora, u ovom će se radu komparativno analizirati i vrednovati Stullijevo i Bajamontijevo mjesto u hrvatskoj kulturnoj povijesti kasnog klasicizma, a osobita će se pažnja posvetiti prosvjetiteljskim elementima njihova svjetonazora. U Stullijevu opusu će se najviše pozornosti posvetiti poeziji i drami *Eugenia i Riccardo ili Škrtac ukoliko postoji*, dok će se u Bajamontijevu analize ograničiti na pjesnički opus i tekstove povijesnog karaktera.

Ljerka Šimunković

Iz korespondencije Alviža Genicea (1770.-1841.)

Prof. dr. sc. Ljerka Šimunković
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
ljerka@ffst.hr

Do sada gotovo nepoznati pustolov, financijski špekulant i kockar Alviž Geniceo (1770.-1841.) rođen je na otoku Visu u plemićkoj obitelji. Iskoristivši prirodne predispozicije za sklapanje unosnih poslova, Geniceo se bogati prvo zakupom na rodnome Visu, a zatim financijskim špekulacijama u Veneciji, Beču i Napulju. Živi na visokoj nozi. Stalni je posjetitelj mondenih sastajališta europske aristokracije i prepun galantnih pustolovina. U blizini Beča kupuje dvorce te u jednome od njih, dvorcu Jeuttendorf, organizira kockanje i kartanje. Nemilice trošeći lako stečeni novac, postepeno zapada u dugove, a njegovi dvorci bivaju prodani na dražbi. Na kraju, već u poznim godinama, vraća se na rodni otok gdje provodi miran život i gdje umire. Geniceo je za života napisao neku vrstu uspomena s naslovom *Lungo species facto*, koje su ostale u rukopisu, ali sadrže mnogo zanimljive građe koja bolje osvjetljava jedno vrijeme, jedan dio društva i ulogu pojedinaca u tom društvu.

Osim uspomena Geniceova ostavština sastoji se i od korespondencije jer se Geniceo dopisivao s mnogim istaknutim osobama svoga vremena. Nju možemo podijeliti na pisma koja je pisao sâm Geniceo i na pisma koja su upućena Geniceu. Pisma koja je pisao Geniceo svojim prijateljima u Dalmaciji: braći Garagnin i Nikoli Pappafavi, pisana su na talijanskom jeziku, a ona koja su Geniceu uputili drugi, napisana su na talijanskom, francuskom, njemačkom i latinskom jeziku. Pisma svjedoče o Geniceovim poznanstvima i prijateljstvima s mnogim istaknutim osobama: državicima, visokim plemstvom, bankarima itd., te potvrđuju mnoge navode iz njegove knjige uspomena.

Miroslav Rožman
**Prigodničarska književna produkcija u Splitu
u drugoj polovici 18. stoljeća**

Miroslav Rožman
Split
miroslav.rozman@gmail.com

Hrvatska književna produkcija u 18. stoljeću općenito nije naročito bogata, a ona na hrvatskome jeziku još je siromašnija. U Splitu prevladava pisani izričaj na talijanskom jeziku, u to vrijeme prevladavajućem obrazovnom jeziku u Splitu i Dalmaciji. Godine 1700. splitski nadbiskup Cosmi otvara prvu javnu školu u gradu, nadbiskupsko sjemenište s gimnazijom, istovremeno se osniva Ilirska akademija za koju se ne zna točno koliko je dugo djelovala, a 1767. utemeljeno je Splitsko gospodarsko društvo koje je djelovalo sve do kraja stoljeća.

Nadbiskupsko sjemenište i, kasnije, Gospodarsko društvo, okupljali su tadašnju splitsku intelektualnu elitu: sjemenišnu su elitu činili profesori koji su predavali u gimnaziji, a članovi Gospodarskog društva bili su najobrazovaniji splitski plemići i građani. Upravo se u tim krugovima bilježi izvjesna književna produkcija, pjesnička i prozna, vezana posebice uz razne izvanredne, svečane prigode. Budući da sve do početka 19. stoljeća u Splitu ne postoji tiskara, najveći dio književne proizvodnje splitskoga kruga ostao je u rukopisima.

Dio te književne produkcije i njezini autori bit će predmetom ovoga rada.

Ivania Petrin
**Prevoditeljski manevar u djelu Marka Kažotića
Putopis po Istri i Dalmaciji
(*Le coste e isole della Istria e della Dalmazia*)**

Ivania Petrin
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
ipetrin@ffst.hr

Marko Kažotić je hrvatski pisac, rođeni Trogiranin, potomak drevne i ugledne trogirke obitelji s prve polovice 19. stoljeća. Njegov književno-umjetnički opus izazov je za svakog prevoditelja jer je nastao, gledajući kroz povijesnu, književnu i lingvističku prizmu, u jednom veoma intrigantnom razdoblju. Naime u prvoj polovici 19. stoljeća većina autora, poput Kreljanovića, Katalinića i Kažotića, slovinski govor drže prvobitnim jezikom "narodnosti", ali se istodobno, iako svjesni vlastite etničke i povijesne posebnosti, služe talijanskim jezikom.

Kako bi se taj prevoditeljski pothvat što vjerodostojnije izveo, a što podrazumijeva izuzetno dobro poznavanje kulturno-književno-političke i jezične situacije prve polovice 19. stoljeća, u ovom je slučaju bila nužna i analiza jezika Marka Kažotića koju smo napravili na djelu *Le coste e isole della Istria e della Dalmazia*, putopisu bliskom Fortisovom *Viaggio in Dalmazia*, što ga čini poticajnim književnosti, ali i drugim bliskim disciplinama.

U književno-stilskom pogledu, Kažotić je romantičarski pisac u čijem su djelu prisutni brojni klasicistički elementi. U ovom radu oni su apostrofirani, a na njihovim se primjerima prikazuju i opisuju prevoditeljski postupci koji su nužni kako bi se jedan povijesni dokument, konkretno putopis, prikladno i vjerno preveo.

Duško Čikara

Dvije klasicističke palače bračke maritimne oligarhije

Duško Čikara
Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb
dcikara@inet.hr

Stoljećima je bračko stanovništvo živjelo u njegovoj prostranoj unutrašnjosti. Nakon prestanka gusarskih napada osnivaju se naselja uz morsku obalu, a brodarstvo u stalnom usponu prati povećanje proizvodnje vina i liberalizaciju trgovine tijekom posljednjeg stoljeća mletačke vladavine. Iz redova pučkih obitelji izdvaja se građanski sloj obogaćen pomorskim aktivnostima. Pojedine obitelji višak kapitala, osim u zemljišne posjede, ulažu u gradnju reprezentativnih domova sukladno stečenom bogatstvu i iz potrebe za potvrđivanjem statusa u odnosu na privilegirano, ali ekonomski oslabljeno plemstvo. Zlatno doba bračkog brodarenja na prijelazu stoljeća poklapa se s razdobljem prosvjetiteljstva i klasicističkih težnji u oblikovanju. Novi arhitektonski izraz je na otoku ostvaren upravo izgradnjom dvaju palača bračkih brodara: Hranotić-Vuković na Bolu i Gligo u Bobovišću. S obzirom na pogoršanje općih prilika i tragične obiteljske sudbine, smatramo da su samostojeće građevine većih gabarita, namijenjene za udobno stanovanje na rubovima naselja, podignute najkasnije tijekom francuske vladavine. Neraščlanjene zidne plohe građene klesancima, bez suvišnih ukrasa, na tragu su regionalne tradicije. Duh novog vremena osjeća se na smirenim monumentalnim pročeljima, simetrično rastvorenim nizovima osno smještenih jednostavnih prozorskih otvora većih dimenzija. Zidovi bolske, za lokalne prilike ekstravagantne palače, građeni crvenkastom brečom, izgleda da nikad nisu bili dovršeni i natkriveni. Njezin dvostruki hendikep sastoji se u tome što se unutar njezinog perimetra kao kuriozitet nalazi manja kuća, dok je s vanjske strane zagušena recentnom gradnjom. Polovica zrcalno koncipirane unutrašnjosti derutne palače Gligo zadržala je izvorni prostorni raspored na katu, narušen prilikom podjele jedino pregradnjom velikog salona. Neizgrađena prostrana okućnica, izvorna konstrukcija i oprema unutrašnjosti, fresko zidni oslik te možda jedinstveni primjer ostatka profilirane drvene balkonske ograde predstavljaju okosnicu konzervatorskih smjernica za buduću obnovu.

Joško Belamarić

Splitska lekcija Roberta Adama

Dr. sc. Joško Belamarić
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
Centar Cvito Fisković u Splitu
jbelamarić@ipu.hr

U pet tjedana terenskog rada Robert Adam i njegovi „Mirmidonci“ dovršili su arhitektonsko snimanje Dioklecijanove palače u Splitu. Za pripremu knjige *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia* trebalo mu je punih sedam godina (objavljena 1764). U neobjavljenom predgovoru veli da je rad u Splitu proizišao iz ranijeg istraživanja Dioklecijanovih termi u Rimu, pa izražava udivljenje graditeljskim postignućima tog cara, hvaleći 'the delicacy of his Taste'. Prvi je pokušao analizirati i interpretirati ne samo formu nego i izvornu funkciju pojedinih dijelova Palače, pa njemu dugujemo većinu imena njenih elemenata (Peristil, Vestibul, Kriptoportik...). Lako je pak nabrojiti ono što nije uočio (asimetričnosti u tlocrtu palače, prostranost „podruma“...). No u referatu će se osobita pažnja pridati činjenici što ju je Adam prvi gledao i kao palimpsest, opčinjen organičnošću srednjovjekovne urbane strukture koja je poput bršljana oplela autoritativnu anorgansku masu imperijalne arhitekture – za razliku od svojih velikih prethodnika koji su crtali i pokušali interpretirati samo njen izvorni izgled.

Lekcije koje je Adam ponio iz Splita i primijenio u svojoj arhitekturi ne očituju se samo u citiranju karakterističnih tema poput monumentalnog pročelja Dioklecijanove palače (koja je dobila svoj eho na palači Adelphi na obali Temze), niti u upotrebi stupova kao arhitektonskog okvira unutar interijera (kao što se motiv stupova sa splitskog Peristila preodjenuo, npr. u Kedlestonu ili u Syon House). Od osobite je važnosti to što je Adam baš u Splitu, pažljivom analizom suodnosa pojedinih dvorana u njihovom ritmičkom slijedu duž osovina kretanja, došao do zakona koji je nazvao *Climax in Architecture*. Njime je objasnio mehanizme orkestracije odaja, soba, dvorana

prema preciznim hijerarhijskim odnosima podređenog i ceremonijalnog, uskog i širokog, manjeg i većeg, nepravilnog i pravilnog: „This was a circumstance to which the Ancients were extremely attentive, and it seems to have had an happy effect, as it introduced into their building a variety, which, although not constituting Beauty, at least greatly heightens it. Whereas Modern Architects, by paying too little regard to the example of the Ancients in this point, are apt to fatigue us with a dull succession of similar apartments.” Spominjući *Adam Style*, moramo još jednom pokušati vidjeti što je sve škotski arhitekt naučio u Dioklecijanovoj palači i gradiću koji se u njoj ugnijezdio. Više od rječnika motiva, u Splitu je mogao učiti o sintaksi arhitektonsko-urbanističkih oblika.

Josip Vrandečić

Dioklecijanova palača u djelu Rose Macaulay *Pleasure of Ruins*

Dr. sc. Josip Vrandečić
 Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu
 josipvra@yahoo.com

Brojne su recepcije Dioklecijanove palače i njihove najranije interpretacije, od Tome Arhiđakona do austrijskog konzervatora Aloisa Riegla. One su dobro predstavljene uglavnom u širem sklopu povijesti umjetnosti. Cilj je ovog referata predstaviti tri novija pogleda na palaču iznesena u djelima: Maudy M. Holbach, *The Land where East Meets West* (1908), zatim Rebecce West, *Black Lamb and Grey Falcon* (1941) te konačno, u gore navedenom djelu (1953). Ova tri „ženska“ i anglosaksonska pogleda imaju brojna istoznačna obilježja koja najbolje sažima misao Maudy Holbach da se za razliku od njemačkog naroda, koji se ističe svojim temeljnim proučavanjima u arhivima, laboratorijima i radionicama, engleska rasa ističe svojim instinktom za široko obzorje i osvajanje, te proučavanjem ljudi, običaja i najzabitijih zemalja svijeta. U skladu s ovom misijom donose funkcionalistički pogled na Palaču podcrtavajući suživot ljudi i drevne splitske jezgre, pri čemu je Rose Macaulay doživljava kao svjetsku, „the most servicable ruin“.

Ivana Mance

**Ivan Kukuljević u Dalmaciji 1854. i 1856. godine: graditeljska baština
kao nacionalni spomenik**

Dr. sc. Ivana Mance
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
imance@ipu.hr

Kada Ivan Kukuljević napokon posjećuje Dalmaciju, u jesen 1854. i u jesen 1856. godine, klasicizam je već asimilirana sastavnica novog nadolazećeg doba. Pogled na Dalmaciju očima našijenca, putnika usmjerenog na prikupljanje tragova *slavjanske* prošlosti, bit će, dakako, bitno različit od svih onih koji su ne tako davno prije njega dolazili prvenstveno radi susreta s antičkom baštinom idilično zapretenom u mitski krajolik morlačkih zemalja. Kako će međutim upravo osjećaj za nacionalnu baštinu, tj. skrb za spomenike kao znakove povijesne pripadnosti nacionalno predoznačenom prostoru, premostiti klasicizam prema modernom vremenu, Kukuljevićeva se pozicija ipak ne treba interpretirati u diskontinuitetu. Svjestan relativne istraženosti antičke i nedvojbene zapostavljenosti srednjovjekovne baštine, ali i baštine kasnijih stoljeća, Kukuljeviću je stalo Dalmaciju vidjeti kao kamenu kolijevku produženog nacionalnog srednjovjekovlja. U tome je pokušaju međutim metodološki daleko bliži uspostavi jednog idealnog poretka, negoli razvijanju svijesti o povijesnoj protežnosti spomenika. Mimo povijesnoumjetničke naracije o dijalektičkoj izmjeni stilskih epoha, Kukuljević provodi estetizaciju povijesno heterogenog materijala u romantičnu sliku nacionalnog spomenika, odnosno spomeničkog ambijenta. Ta slika, unatoč ne-klasičnom htijenju, podjednako uključuje klasične i neklasične elemente, i kao takva je još uvijek bliska jednom antikvarnom senzibilitetu za povijesnu starinu.

Vlatka Stagličić Carić

Slikarska imena i djela u Zadru iz prve trećine 19. stoljeća

Vlatka Stagličić Carić
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
vstaglic@ipu.hr

Velike društvene i političke promjene koje su nastupile krajem 18. i početkom 19. stoljeća prestajanjem postojanja Mletačke Republike, Napoleonskim ratovima te austrijskom upravom u Dalmaciji ostavile su svoje tragove i na slikarskoj baštini prve trećine 19. stoljeća. Najočitiije posljedice proizlaze naravno iz ratnih zbivanja, kao i smanjene uloge crkve u društvu, što se očitovalo zatvaranjem samostana, prenamjenom crkvenih objekata i ukidanjem bratovština. Direktna posljedica toga je manja količina umjetničkih djela iz ovog razdoblja; manje su crkvene narudžbe, a manja je možda i fluktuacija umjetnika, makar u vrijeme ratnih sukoba i pomorske blokade.

Klasicizam u Zadru u slikarstvu ne može, poput Dubrovnika, ponuditi za sada ni jedno ime domaćeg slikara, no nekoliko stranaca ostavilo je na tom području svoja djela i u tadašnje vrijeme. Do sada su mahom bili poznati samo kao potpis na jednoj ili dvije slike, bez šireg konteksta svog djelovanja. U ovom izlaganju pokušat će se uz tri imena, čije slike su se sačuvale, dodati još informacija o njihovom opusu i prostoru djelovanja. Slikari o kojima je riječ su Gaetano Prada, pastelist-portretist, Giuseppe Rambelli, autor oltarne pale sv. Stošije za zadarsku katedralu, te Camilo Grati, slikar iz Ancone, čija se rustična pala sačuvala danas na Dugom otoku.

Osim ovih imena, postoji još i poneko ime bez sačuvanih djela, kao što je slikar Olivotti, koji je izvodio portrete po Zadru u prvom desetljeću 19. stoljeća. Rani portreti slabo su sačuvani, ali nekoliko dosad nepoznatih djela dokumentirano je fotografijom ili kopijom, pa ćemo ih ovom prilikom prikazati, među ostalim i jedno djelo Rafe Martinija. Nekoliko portreta nepoznatih autora se sačuvalo, a kako ni oni dosad nisu znatno ili uopće obrađivani, pobliže će se opisati. Skupina od tri portreta crkvenih osoba nastala je od istog slikara u kratkom vremenu od 1827. do 1828. godine. Pitanje autorstva otvoreno je za daljnju raspravu.

Antun Travirka

Weldenov gradski perivoj iz 1829. u Zadru kao *speculum mundi*

Dr.sc. Antun Travirka
Sveučilište u Zadru, Filozofski fakultet
antun.travirka@zd.t-com.hr

U radu se nanovo iščitavaju temeljne zamisli Weldenova gradskog perivoja iz 1829. godine na bastionu Grimani u Zadru.

Do sada je perivoj tumačen isključivo s pozicije povijesti hortikulture, a nikada nije u cjelosti iščitana širi plan perivoja. Kako je on nastao u vrijeme prvih odjeka romantizma na našem tlu, zaboravljena je njegova temeljna klasicistička struktura, ali i neke ideje koje se pojavljuju još u rokokou (kinezerije, umjetne špilje itd), Zapravo u tom razdoblju prelamanja različitih ideja, zamisao perivoja je pomalo maniristička, svojevrсна *speculum mundi*.

Branko Čolović

Klasicizam pravoslavnog groblja

Dr. sc. Branko Čolović
SKD Prosvjeta Zagreb
branko.knin@gmail.com

Tek s tzv. drugom austrijskom upravom u Dalmaciji su realizirani napredni komunalni propisi, pored ostalih i onaj o zabrani pokapanja unutar crkvenih objekata i gradskih zidina. Tome su se morali povinovati i pravoslavci u primorskim gradovima, za koje se prilikom regulacije gradskih grobalja ostavljao zaseban odjeljak, najčešće s odgovarajućom kapelom. S ovim propisima, ruku pod ruku, išao je onaj o vjerskoj toleranciji iz 1849. godine. Građanstvo pravoslavnog porijekla, Grci, Bugari, Cincari i što se ide ka sredini XVIII. i poč. XIX st. sve više Srbi trgovci, veleposjednici i državni službenici svojim grobnim znamenjima ističu koliko vjersku pripadnost toliko i želju za integracijom u kulturni krug u kojem su se zatekli. Tom prilikom se priklanjaju novoj estetici, modi i ukusu svoga vremena s pojedinim tradicionalnim infiltracijama. Repertoar oblika nadgrobnika, ikonografija, upotreba klasičnih motiva – akroterija, kima, kaneliranih stubova, klasičnih redova, i simbolike - uroborosa, klepsidri, vijenaca, izokrenutih baklji, naslijeđen je od prevladavajućih klasičnih zasada svojstvenih vremenu koje se obogaćuju motivima istočne ikonografije – trolisnim križevima, ikoničnim predstavama i ćiriličnom epigrafikom. Za razliku od mirskog i monaškog svećenstva sklonijeg neostilskim grobnicama, svjetovnjaci se uglavnom priklanjaju klasicizmu koji očito tješnje korespondira njihovom položaju u sredinama gdje su do jučer imali znatne uloge. Bjelodano je to po očuvanim tekstovima natpisa koji slave njihovo nacionalno porijeklo, rad za opće dobro, doprinose zajednici u vidu zaklada i donacija, a neke grobnice su postale mjesto pravog hodočašća. Relativno malobrojna grobna znamenja specifičnih stilskih karakteristika objektivno supstituiraju javnu skulpturu trgova i otvorenih prostora, budući da Srbima, baš kao ni Hrvatima toga vremena, nije bilo moguće ostvariti takav vid nacionalnog isticanja unutar stalno podozrive

Habsburške Monarhije. Strogo omeđeni prostor pravoslavnog groblja na taj način demonstrira osobine javnog prostora.

Dakle naša namjera se uglavnom svodi na to da se pokaže da je preuzimanjem klasičnog estetičkog obrasca pravoslavna buržoazija svoga vremena iskazivala koliko svoj društveni prestiž toliko i specifičan status kojim se pokušava pomiriti vjerska samobitnost s poželjnom integracijom u dominantno katoličko društvo.

Marijan Bradanović

Pietro Nobile i klasicizam u Istri - usporedbe s Dalmacijom

Dr. sc. Marijan Bradanović
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
mbradanovic@ffri.hr

Izlaže se istarska konzervatorska i arhitektonska djelatnost Pietra Nobilea (Campestre, 1776. - Beč 1854.), glasovitog tršćanskog i bečkog arhitekta švicarskih korijena. Koncem prvog i tijekom drugog desetljeća 19. stoljeća, do preseljenja u Beč 1818. godine, Nobile je poslom inženjera u javnoj službi sa sjedištem u Trstu često boravio u Istri. Bio je preokupiran antičkim spomenicima Pule, prvenstveno amfiteatrom, ali i Nimfejem, Augustovim hramom, Dvojnim i Herkulovim vratima, sklopom Slavoluka Sergijevaca i Portarate, te pripadajućim zidinama. Ponajprije zahvaljujući svojem rimskom školovanju, prepoznao je njihovu važnost, nastojao ih je skicirati posvećujući pažnju detaljima konstrukcije i dekoracije, a zatim i pažljivije dokumentirati, istražiti, popraviti, prezentirati, pa i privesti nekoj funkciji, ili pak fiskalnim mjerama osigurati njihovo redovito održavanje, a time i opstanak. Kao tipični, ali, važno je istaknuti ne i zakašnjeli, već naprotiv za vrijeme i podneblje u kojem je djelovao, vrlo napredni izdanak u Rimu upravo tada formirane doktrine zaštite spomenika, zalagao se za prezentaciju antičke baštine izoliranjem, uklanjanjem kasnijih graditeljskih slojeva, no uvijek je, istražujući i nadograđujući svoja saznanja, bio spreman i na korigiranje svojih prvotnih zamisli. Analizom njegove cjelokupne djelatnosti možemo zaključiti da se prvi spomenicima antike tada još uspavane i zapuštene Pule posvetio sustavno, nudeći provediva rješenja za njihovo očuvanje i prezentaciju, koja su prema njegovim uputama dobrim dijelom postupno i realizirana.

O Pietru Nobileu kao arhitektu raspravlja se kroz prizmu njegova istarskoga iskustva, revalorizirajući njegove rijetke realizacije na istarskom tlu, ponajprije savudrijski svjetionik. Njegova važnost sagledava se i u kontekstu daljnje gradnje svjetionika duž istočne obale Jadrana jer oblikovanje većine ranijih, podizanih na vanjskom plovnom putu do polovice 19. stoljeća, mnogo

duguje ranim Nobileovim skicama. Raspravlja se i o utjecaju Nobileova istarskoga iskustva, prvenstveno studija pulskih spomenika antike, na njegov kasniji graditeljski opus, osobito onaj bečki. Pedagoški i savjetnički rad Pietra Nobilea također se promatra ponajprije u tršćanskom, istarskom i jadranskom kontekstu, od njegovih tršćanskih sljedbenika i daljnje rada na pulskim spomenicima antike do planiranja gradnje nove riječke luke i savjetodavne uloge pri opsežnim radovima obnove šibenske katedrale. Naposljetku se analizira metodologija njegova istraživačkoga rada u kontekstu s istraživačkim postupkom drugih istarskih istraživača, poput Pietra Stancovicha, Pietra Kandlera i Antona Gnirsa. Uspoređujući razvitak istarske i dalmatinske konzervatorske službe, koje je Nobile u vrijeme francuske uprave zamislio jedinstveno organizirati, dodirne točke nalaze se u sličnosti njegova načina rada s onim splitskoga konzervatora Vicka Andrića, što se ponajprije pripisuje njihovom zajedničkom iskustvu školovanja na rimskoj Akademiji sv. Luke. Naglašava se i važnost Trsta kao kulturnoga središta iz kojeg su se načela klasicističkoga arhitektonskoga oblikovanja širila duž istočne obale Jadrana.

Andrej Žmegač
Matutinović između struke i politike

Dr.sc. Andrej Žmegač
 Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
 azmegac@ipu.hr

Rukopis Luje Matutinovića *Ogled o Ilirskim provincijama...* (1811.), u nas objavljen 2009., vrijedan je dokument o početku 19. stoljeća kao stanovitom vremenu tranzicije. Autor upućuje aktualnoj, francuskoj vlasti svoj pogled na novostečena područja duž istočnojadranske obale, njihovu infrastrukturu, nasljeđe, društvene odnose i ostalo što je novoj vlasti od interesa za organizaciju života. S obzirom na današnje standarde, tekst se ne odlikuje sustavnošću u svim dionicama. Povrh toga pojedina mjesta svjedoče autorovu odličnu obaviještenost, a na drugima nalazimo posve pobrkane i nepouzdanе navode, posebice datacije; dio tih propusta svakako valja vezati uz prepisivača rukopisa.

Tekst je pažljivo i promišljeno sročен s obzirom na autorovu službu najprije u mletačkom, zatim austrijskom, napokon u francuskom podaništvu, nastojeći opravdati ideju pokoravanja redu i autoritetu. Pritom se u posve negativnu svjetlu tumači ono najjače, mletačko nasljeđe, vezano uz prošlu i propalu političku tvorevinu, a u bitno drukčijem prisutnost Austrije i, dakako, Francuske. Stanje tranzicije očituje se u odnosu između spomenutog autoriteta i sustava i, s druge strane, izvornosti, što se u Matutinovićevom radu može pratiti kao odnos između političke vlasti, u širem smislu zapadne uljudbe, i „morlačkoga“ stanovništva.

Autor u opisu Dalmacije posebnu pozornost posvećuje lukama, mogućnostima pristajanja ili sidrenja. U tom sklopu zanimljive su neke njegove vizije primjerice o Stonu ili drugim istočnojadranskim lokacijama. Kad je riječ o spomenicima, dragocjene su ocjene nekih utvrda, gdje valja izdvojiti Zadar i Šibenik, dok iznenađuje primjerice opsežan opis antičke Pule, a skromni i marginalni navodi o Saloni. Ipak, antičko nasljeđe, odnosno arhitektura, redovito se pojavljuje kao uzvišeni i nedosegnuti ideal.

Duško Kečkemet

Arhivski podaci o Splitu u vrijeme francuske uprave 1806.-1813.Prof. dr. sc. Duško Kečkemet
Split

Francuska uprava Dalmacijom, iako kratkotrajna, ostavila je vidnog traga na mnogim poljima djelovanja. Zaslugom generala Augustea Frédéricia Marmonta i guvernera Vincenza Dandola, u suradnji s arhitektom Baslijem Mazzolijem, osobita je pažnja bila posvećena Splitu, kojega je Marmont nastojao razviti i uljepšati, posebno izgrađujući novu obalu, projektirajući gradski park i rušeći stare zidine i zgrade iz higijenskih razloga, a odobravajući njihovim bivšim vlasnicima druga područja u gradu za nove izgradnje.

Isprave francuskog razdoblja Splita u Državnom arhivu u Zadru odnose se na te i druge kulturne sadržaje u gradu.

Marmontove djelatnosti na izgradnji splitske obale, u suradnji s arhitektom Baslijem Mazzolijem, nisu u ovoj radnji navođene jer su obrađene i objavljene u drugim autorovim napisima.

Fani Celio Cega

Oporuke plemstva i građanstva u vrijeme klasicizma u TrogiruDr.sc. Fani Celio Cega
Muzeja grada Trogira
fani.celio-cega@st.t-com.hr

Oporuke su u svim vremenskim razdobljima predstavljale važan čimbenik ne samo za pravnu povijest, povijest društva određene države, nego i za povijest svakodnevice. U oporuci se ne ostavljaju pravnim nasljednicima samo nekretnine, kuće, zemljišta već i sva pokretna imovina uključujući odjeću i obuću, nakit, posteljinu, pa do namještaja, dekorativnih predmeta, odnosno cjelokupne imovine jedne kuće.

U tom kontekstu možemo doživjeti i oporuke u doba klasicizma, pogotovo ukoliko usporedimo oporuke plemstva, bogatih građana i pučana.

Primjerice oporuka Anastazije Quarco iz 1789. godine, žene koja sastavlja svoju oporuku pri zdravoj pameti, sjedeći na sjedalici (*sedendo sopra una caregha*) u prisutnosti egzaminatora Koriolana Grazio, svjedoka Frane Rosettija i Matije Vukovića te bilježnika Jerolima Celio Cege. Anastazija, pripadnica trogirke plemićke obitelji koja se u Trogiru spominje od kraja 13. st., je imala dva muža: Petra Marulija, splitskog građanina te kapetana Alvisea Fornesa, koji je umro oko 1797. Kako nije imala djece svu svoju imovinu, u kojoj nije ništa precizirano, ostavila je svojoj sestri Margareti, ženi Francesca Calvi Tolettia iz Bergama, trogirskog građanina. Obavezno uz preporuku svoje duše Bogu, BDM, Svima Svetima i Anđelu čuvaru, ostavlja 10 soldi Hospitalu sv. Duha, kako je bilo uobičajeno.

Nasuprot njoj, Francesca (Franica), kći Antuna Grančića, pripadnica plemićke obitelji koja dolazi iz Splita tijekom 18. stoljeća, također je imala dva muža: Jakova Burića te Antuna Rescia. Bolesna ležeći u krevetu (*in letto*), sastavlja svoju oporuku također 1789. godine u prisutnosti Antuna Andreisa, egzaminatora, svjedoka Vinka Tironia i Pavla Quarantana te bilježnika istoga Jerolima Celio Cega. Ostavlja svoj nakit svojim kćerima iz prvoga braka Luciji i Ivani Burić te kćeri iz drugoga braka Nikoleti Rescio itd.

Temeljem analize donesenih primjera oporuka iz vremena prodiranja klasicističkih strujanja u grad krajem 18. stoljeća, u usporedbi s primjercima iz prethodnog, 17. stoljeća (Lucić, Andreis), ne možemo se oteti dojmu da se radi o oporukama s vrlo malim sadržajem ostavine. Odnosno, da je kraj 18. stoljeća dosta osiromašio trogirsko plemstvo, a da ne govorimo ostale društvene slojeve, što je vidljivo i na primjeru stanja u kući Garagnin koja je, premda još uvijek moćna i bogata, oprezna i štedljiva u tom nemirnom vremenu kojega je obilježio pad aristokratske vlasti u Veneciji, francuska okupacija te prva i druga austrijska uprava.

Ana Šverko

**Prostorna fantazija: Idealna dalmatinska poljodjelska škola u viziji
Luke Garagnina**

Dr. sc. Ana Šverko
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
Centar Cvito Fisković u Splitu
asverko@ipu.hr

Istaknuti trogirski fiziokrat prosvjetiteljskog horizonta, Ivan Luka Garagnin (1764 – 1841), najpoznatiji je po grandioznom opusu od 10 knjiga pod zajedničkim naslovom *Ekonomsko-politička razmišljanja o Dalmaciji*, od kojih je samo prva objavljena, u Zadru 1806. godine. Preostali dijelovi tog opusa nastalog na mijeni 18./19. stoljeća ostali su sačuvani u rukopisu. Kasnije je prevedena i objavljena i sedma knjiga: *O odgoju, obrazovanju i javnoj nastavi* (Lj. Šimunković, Split, 2006), iz koje saznajemo Garagninov stav prema obrazovanju različitih društvenih slojeva.

I. L. Garagnin je dodatno razradio zamisli o gospodarstvu i obrazovanju u djelu pod nazivom *Novella*, u kojemu opisuje idealnu poljodjelsku školu i njezin posjed (D. Božić-Bužančić, *Južna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu*, Split, 1995). U ostavštini Garagninovi sam prepoznala prostorne planove i arhitektonske projekte I. L. Garagnina, u kojima je crtežima paralelno prikazao istu zamisao koju je u *Novelli* literarno predočio.

Garagninovi prostorni planovizorno pokazuju organizaciju poljodjelske škole / imanja koju je držao idealnom, a projekti s bogatim legendama govore o tlocrtnom rasporedu sadržaja u pripadajućim građevinama. Drugi dio rada posvećen je općenito arhitektonskim fantazijama karakterističnima za razdoblje klasicizma i njihovu značaju za graditeljsku povijest prostora.

Ivan Pederin

Kultura obrazovanog staleža u doba klasicizma

Prof. dr.sc. Ivan Pederin
 Split, Šperun 2
 Iva.pederin@gmail.com

U ovom prilogu najprije se pokazuje nedostatnost pojma *buržoazija* koji upotrebljavaju marksistički povjesničari. Francuzi, a za njima Austrija uveli su u Dalmaciju *Casino* kao klub staleža koji je upravljao nacijom. To su *grosso modo* bili velikaši, plemići, dijecezanski svećenici, ljudi s austrijskom sveučilišnom diplomom, pa časnici. Ovaj sloj ne odgovara pojmu buržoazije kako ga vide marksisti, radije ga možemo nazvati obrazovanim staležom. S obzirom da je književnost tada pod utjecajem cenzure postala nacionalnom, ovi ljudi bili su i morali biti načitan. Ljudi koji su večerom sjedili u Casinu, odlazili bi nedjeljom u crkvu, a navečer u kazalište. Svake večeri bi raspravljali o književnosti, glazbi i kazalištu. Morali su biti čestiti ljudi na dobrom glasu. Udata žena koja je imala ljubavnika, a to bi se doznalo, nije imala pristup u Casino. Održavali su se sezonski plesovi, a to su bili pravi sajmovi djevojaka za udaju koje su na plesove dolazile u pratnji majki.

Uz Casino razvijali su se i saloni. Svaka uglednija kuća imala je svoj *jour fixe*, a to je bio dan kad su se primali gosti. U salonu se muzicalo, plesalo, razgovaralo o kulturnim problemima. Pisci su bili dobro došli ako su bili ugledniji. Salon je bilo mjesto gdje su bile utjecajne žene, a one su bile obrazovane na raznim poljima, sve ako nisu mogle zauzeti mjesta u upravi ili vojsci.

Društvo koje se okupljalo u Casinu obično nije govorilo hrvatski. Tu djeluje Jelačićev nauk o jeziku. On je dekretirao hrvatski kao jezik države, ali je smatrao da je potrebna elita koja govori drugim jezikom jer će ona biti most do druge nacije. Tu se njegov nazor razlikuje od J. G. Fichtea koji je smatrao da je takva elita nedemokratska i tražio jednakost ne pred zakonom, nego u jeziku.

Casino i salon uvijek su bili ekskluzivni, to su bile važne ustanove XIX. st., pobježište liberalizma. U njima je nastao tip čovjeka koji se razlikovao od mase obrazovanjem, govorom i vladanjem. Bila je to elita. Saloni nisu preživjeli drugi svjetski rat.

Obitelj, točnije otac obitelji bio je organ vlasti. On je zastupao obitelj pred svijetom, kupovao je knjige i knjige iz obiteljske knjižnice davao djeci na čitanje. On bi zaposlio guvernantu da s djecom govori stranim jezikom. Obitelj je dakle bila i obrazovna ustanova. Međutim salonu je predsjedavala njegova supruga.

Silva Kalčić

**Hvarsko pučko kazalište – pozornica i gledalište s ložama
(Izvedbene umjetnosti u doba klasicizma)**

Silva Kalčić
Zagreb
silva.kalcic@zg.t-com.hr

Polazište za temu hvarskog povijesnog kazališta, njegova klasicističkog sloja nastavljenog na retardirani renesansni iz 1612. godine kada se umješta na gornju etažu antičkog arsenala, jest uvrštanje tog kazališta u poglavlje „Od klasicizma do simbolizma“ u knjizi *Art treasures of Croatia* R. Ivančevića iz 1986., s izdanjem na hrvatskom jeziku iz 1993. godine. U knjizi je objavljena fotografija parternog gledališta, loža, kao i stropa s *quadratturum* koja simulira štuko ornamentiku. Radi se međutim o neobaroknom sloju dodanom u restauraciji u 19. stoljeću, u stanju iz doba posljednje obnove interijera završene 1988. godine. Na fotografiji se ne vidi scenska slika autora Petra Galassija iz 1819. g. koja se i danas nalazi na začelnom zidu pozornice, i koja se potom nalazila ispod scenske slike N. Marchija iz 1900-te – u međuvremenu podignute i stavljene na prijenosne panoe. Skromne dimenzije pozornice i uske lože, te gotovo sljubljanje gledališta i scene, uvjetuju neposredan kontakt izvođača i publike. Kazalište je uvod u gotovo masovnu izgradnju kazališta u historicizmu, inherentnog nepodudaranja stila i tehnologije. U kronologiji novovjekovnih kazališta Hvarsko kazalište jest treće po starosti, odmah poslije Teatra Olimpica u Vicenzi iz 1585. i Teatra all'antica u Sabbioneti iz 1588. godine. Trenutno se obnavlja u sklopu potpune obnove zgrade Arsenala.

Galasso je scensku sliku, koja nagovješta romantičarsko nagnuće ka ruinizmu, načinio za vrijeme priprema Kazališta za karnevalsku sezonu, kao jednu od *follies* buržoazije. Danas od tradicionalne koncepcije kazališta zadržavamo koncept kulture predstave (*image*) i nadomjestka stvarnosti (*simulacrum*). Suvremena izvedbena i scenska umjetnost (performans) iz kazališne sfere preuzima koncept privremenosti, izvedbe u određenom trajanju u vremenu.

Vinicije B. Lupis

Klasicizam u Dubrovniku i okolici

Dr. sc. Vinicije B. Lupis
Područni centar Dubrovnik
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
vinicije.lupis@pilar.hr

Nestanak Dubrovačke Republike s političke scene, uništenje njezine pomorske flote, prekid kopnene trgovine, ratno pustošenje rusko-crnogorskih trupa, propast novčanih uloga u talijanskim bankama i francuska pljačka državne riznice onemogućili su bilo kakav veći građevinski pothvat u prvom razdoblju austrijske uprave. Sve se svodilo na izgradnju nužno potrebne cestovne infrastrukture koju su započeli Francuzi, državnih ureda, te na popravke oštećenih javnih građevina tijekom ratnog sukoba. Šok je bio mnogo jači negoli u Mlecima, gdje je ipak bila riječ o gradu s više od stotinu tisuća stanovnika i posve drugom kulturnom okružju. U promišljanju klasicizma u Dubrovniku, neosvrćući se na primjere baroknog klasicizma, u iznimno teškim ekonomskim i političkim uvjetima prvih desetljeća građevinska aktivnost se prije svega svodila na obnavljanje uništenih i oštećenih građevina, a vrlo rijetko na njihovo građenje. Postojali su planovi za cijeli niz zgrada i crkava, ali nisu realizirani. Od realiziranih treba navesti potrijemak crkve sv. Stjepana u Zatonu i Gospe od Orašaca na Orašcu arhitekta Lorenza Vitelleschija. Arhitektu Nisiteu, projektantu crkve sv. Mihovila na Kliševu iz 1857. g., pripisano je i neostvoreno rješenje kazališta u Dubrovniku, smirenih linija s prizemljem u bunjatu. Najznačajniji primjer klasicističke arhitekture unutar stare gradske jezgre je zgrada Malog arsenala u gradskoj luci, definirana projektom Franje Borianija iz 1841. godine. Antonio Aporti 1833. i Francescho Bartch 1837. godine projektirali su neostvorenu novu župnu crkvu sv. Ilara u Mlinima. Crkva sv. Nikole u Čilipima bila je zamišljena po ambicioznom projektu Franje Borianija iz 1840. godine, ali je konačno realizirana po znatno

smromnijoj inačici nacрта. Svakako, autor obrađuje realizirane i nerealizirane klasicističke građevine diljem dubrovačkog područja, razmatrajući ih u povijesnom kontekstu vremena u kojem su nastali, dajući novi pogled na klasicističko razdoblje, kao razdoblje sustavne modernizacije i gradnje javnih građevina.

Goran Vuković
Arhitektura klasicizma u Dubrovniku

Goran Vuković
Dubrovnik
gvdbk1@gmail.com

Nakon što je na prvom skupu o klasicizmu u Dalmaciji 2011. godine dubrovačko klasicističko poglavlje prikazano kao intelektualna tradicija i stilski period, namjera nam je ovim izlaganjem po prvi put obuhvatno predstaviti arhitektonsku produkciju klasicizma u Dubrovniku i njegovoj neposrednoj okolini. Posebna će se pozornost pored toga posvetiti izgradnji fortifikacijskog sustava i prometne mreže nakon rušenja Dubrovačke Republike te, s time u vezi, reorganizaciji ustroja građevinske djelatnosti pod francuskom i austrijskom vlašću. A kako bi se što jednostavnije predočili rezultati višegodišnjih istraživanja, izrađeni su za izlaganje planovi grada i okolice s ubikacijom ključnih ostvarenja perioda po stilskim fazama, trasama novih cesta i položajima francuskih i austrijskih utvrda.

Stanko Piplović

Klasicizam u arhitekturi Ivana MeštrovićaDr.sc. Stanko Piplović
Split

Ivan Meštrović se osim kiparstvom, što je bio njegovo životno opredjeljenje, bavio i arhitekturom. Sačuvani su brojni crteži i projekti građevina na kojima je radio. Od toga ih je samo petnaestak ostvareno. On bi obično napravio skice i dao osnovnu ideju. Dalje su ih tehnički razrađivali arhitekti koji su s njim surađivali. Na tome su angažirani Viktor Kovačić, Lavoslav Horvat, Drago Ibler pa i neki drugi, ali najviše Harold Bilinić. U zajedničkom postupku oni su unosili i neke svoje zamisli, ali je dosta teško utvrditi pojedinačni udio u projektima.

Bilinić je najvažniji Meštrovićev suradnik, ali je radio i dosta samostalno. Njih dvojica susreli su se već u vrijeme kada je mladi Meštrović došao u Split na prvi nauk u klesarsku radionu njegovog oca Pavla. Ostali su bliski sve do Meštrovićeve smrti 1962. godine. Sudjelovao je u gotovo svim njegovim arhitektonskim ostvarenjima. On je vjerojatno mnogo doprinio i klasičnom izričaju zajedničkih građevina. Na to ukazuju Bilinićevi crteži rimskih spomenika u njegovoj ostavštini. Nema sumnje da se mnogo zanimao za antičku arhitekturu i dobro je poznavao.

Meštrović se prilično vezivao i na klasiku starog vijeka koja je u pojedinim slučajima više ili manje izražena u strukturi i dekoraciji. Prvi takav je Kosovski hram za koji se Meštrović ugledao na središnji dio Dioklecijanove palače u Splitu s carevim mauzolejom i peristilom pred njim. Maketu je napravio 1912. g., ali zamisao nije ostvarena. Tijekom 1924. godine dovršena je gradnja njegove stambene zgrade i atelijera u Zagrebu. U njenom atriju su ugrađeni stupovi toskanskog stila. Slijedili su crkva Krista Kralja na Trnju i projekt galerije JAZU. Posebno je značajan Dom likovne umjetnosti u Zagrebu. Izgrađen je 1938. godine. Kružna građevina s trijemom na četvrtastim stupovima sve okolo koncipirana je na zasadama klasicizma. Grob neznanom junaku na Avali kod Beograda u obliku antičkog sarkofaga dovršen je 1938. g. U Splitu je zajedno s arhitektom Dragom Iblerom napravio neizvedeni nacrt Banske palače čija su pročelja dekorirana jonskim stupovima kroz više katova. Pred Prvi svjetski rat sagradio je u Splitu na Mejama Galeriju i Kaštelet s crkvom i atrijem

okruženim trijemom na dorskim stupovima, namijenjene izlaganju njegovih djela.

Na tim posebnim programima memorijalnih, sakralnih i izložbenih građevina, većina kojih nije imala složenije funkcionalne i konstruktivne zahtjeve, umjetnik je mogao jače izraziti svoje osnovno kiparsko usmjerenje. Meštrovićevo arhitektonsko stvaralaštvo kretalo se u okviru općeg razvitka novih stremjenja koja su bila u burnom previranju od secesije do moderne. Ipak njegova djela nose u sebi snažne oznake izražajne osobnosti. Njegovu arhitekturu treba shvatiti kao osebujnu pojavu u jednom prelaznom razdoblju u kojem je klasicizam u raznim vidovima imao važnu ulogu. U njoj je dosta i eklekticizma, pri čemu se pod tim podrazumijeva povezivanje različitih stilova, pa i rimskog. Već i sama dosljedna simetrija njegovih građevina odiše duhom antičkog reda. Središnje građevine kružnog i poligonalnog tlocrta natkrivene kupolom, kao što su to Vidovdanski hram, mauzolej obitelji Račić u Cavtatu, dom likovnih umjetnosti u Zagrebu ili mauzolej u Otavicama, česte su u arhitekturi klasičnog svijeta starog vijeka. Ipak, treba imati u vidu da je to vrlo prikladan prostor za memorijalne građevine. O Meštrovićevim građevinama, njegovim ugledanjima i nadahnućima izrečeni su mnogi divergentni sudovi. Međutim svi se slažu da je u njima veliki utjecaj imao kiparev spontani osjećaj za prošlost, posebno za klasične uzore idealne i neprolazne ljepote.

Davor Stipan
Odjeci klasicizma u Meštrovićevoj arhitekturi

Davor Stipan
 Muzeji Ivana Meštrovića, Galerija Meštrović, Split
 davorstipan@gmail.com

Arhitektonski opus Ivana Meštrovića u kontekstu vremena i prilika u kojima stvara zasigurno predstavlja izniman doprinos hrvatskom graditeljstvu prve polovine 20. stoljeća. Njegova valorizacija višestruko je značajna osobito sa stilske, ideološke i programatske aspekta. U slojevitom eklektizmu svih Meštrovićevih ostvarenih i neostvarenih arhitektonskih te urbanističkih projekata, stilska raščlamba i diferencijacija svakog pojedinog objekta i nacrt postavlja se kao nužna polazišna točka koju naknadno slijede ostale stručne analize. Neosporno višejezičan vokabular Meštrovićevih arhitektonskih kreacija i idejnih zamisli za svo vrijeme njegova stvaralaštva nalazi se pod kontinuiranim utjecajem različitih arhitektonskih rječnika u širokom vremenskom rasponu od prapovijesnih civilizacija do modernih tekovina. Arhitektonika klasicizma i njegovih umjetničkih zakonitosti također pronalazi mjesto i reference u Meštrovićevim građevinama. Njene prostorne, tlocrtno, dekorativne, dispozicijske i pejzažne zadatosti mogu se posve jasno iščitati u Meštrovićevu opusu. Indikativno pozicioniranje građevinskih volumena, skulptorski pristup, odabir različitih vrsta kamena te tretman njegove površine, variranje tlocrtnih modela, kao i primjena dekorativnih i funkcionalnih elemenata poput stupa, atrija, ophodnog trijema, stubišta, kupole, iluzionističkog pružanja prostora u dubinu, evociraju i izražavaju na umjetniku svojstven način klasičnu modulaciju prostora, volumena i oblika. Bilo bi pogrešno definirati Meštrovića kao klasičnog arhitekta pošto on to zasigurno i nije, no iznjedrilo klasično iz mora višeznačja i pristupiti analizi klasičnih struktura njegove arhitektonske ostavštine, postavlja se kao temeljni zadatak ovoga rada.

Tamara Bjažić Klarin
**Neoklasicizam u splitskim projektima zagrebačkih arhitekata
 dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća**

Dr. sc. Tamara Bjažić Klarin
 HAZU, Hrvatski muzej arhitekture, Zagreb
 tbjazic@hazu.hr

Međuraće se često jednoobrazno predstavlja kao razdoblje internacionalnog stila u arhitekturi zanemarujući niz paralelnih tendencija uključujući klasicizirani modernizam. Inauguriran zgradom Burze za robu i vrednote Viktora Kovačića, klasicizirani modernizam dominira arhitektonskom produkcijom Zagreba 1920-ih godina i okosnica je programa Tehničke visoke škole na kojoj se zakonitosti arhitektonske kompozicije i oblikovni vokabular podučava na djelima Andrea Palladija i Friedricha Schinkela. Latentno je prisutan i u projektima i gradnjama u duhu *novog građenja* čija afirmacija počinje koncem 1920-ih i početkom 1930-ih. *Novo građenje* se prvotno manifestira isključivo na oblikovnoj razini eliminiranjem ornamenta, tj. neutralizacijom zidnog platna, dok se monumentalnost, simetrija i kompozicija s naglašenom hijerarhijom prostora i oblika zadržavaju sve do 1932., odnosno 1933., kada postupno započinje potpuno oslobađanje od stega klasične discipline. Proces će usporiti negativna građevinska konjunktura uzrokovana gospodarskom krizom. Isti slijed evidentan je i u natječajnim projektima javnih građevina zagrebačkih arhitekata namijenjenih Splitu, od osnovnih škola Manuš-Dobri, Veli Varoš, Grad i Lučac, preko Banske palače do Primorske banovine, nastalih u rasponu od 1927. do 1939. godine. Cilj izlaganja je utvrditi u kojoj mjeri projekti odudaraju od općeg trenda, odnosno koliko zbog percepcije Splita kao grada antičke baštine zagrebački arhitekti potenciraju neoklasicističke oblikovne elemente, poglavito u vrijeme kada je *novog građenja* već prihvaćeno kao cjeloviti prostorni, konstruktivni i oblikovni koncept.

Barbara Vujanović

**Derivacija klasičnih modela u modernoj umjetnosti: primjeri
monumentalizma u spomeničkoj plastici Ivana Meštrovića**

Barbara Vujanović
Muzeji Ivana Meštrovića, Atelier Meštrović, Zagreb
barbre5@gmail.com

Projekti javne plastike značajan su segment stvaralaštva Ivana Meštrovića. Posebno u periodu između dva svjetska rata kipar dobiva veliki broj narudžbi, te se javlja na raspisane domaće i međunarodne natječaje. Određeni broj projekata ostaje neostvaren, odnosno projekti naknadnim, često političkim odlukama i povijesnim događajima bivaju izmijenjeni ili u potpunosti poništeni. Projekti vezani uz države implicitno sugeriraju translataciju elemenata politike, povijesti i tradicije u jezik plastičkog oblikovanja. Pri generiranju kolektivne memorije nacionalna povijest prelazi u mitski narativ, čija se inscenacija ostvaruje upravo u javnom prostoru, njegovim obilježavanjem – postavljanjem spomenika.

Na sadržajnoj razini, razvijanje mitskoga narativa kod Meštrovića naglašeno je već u *Kosovskom ciklusu*, odnosno nerealiziranom *Vidovdanskom hramu*. Na razini pak oblikovanja zamjećuje se sklonost ka monumentalizmu, koja će se na primjerima spomenika očitovati u njihovim oblikovnim karakteristikama, dimenzijama i smještaju u prostoru. Naime kipar je veliku pažnju posvećivao osmišljavanju njihova ambijenta, kako bi ih dodatno istaknuo u urbanom okruženju.

Podlogu za paradigmu monumentalizma Meštrović pronalazi u arhajskim i klasičnim motivima, te kiparskim temama i arhitektonskim elementima. Arhetipske prezentacije Pobjednika, Viktorije, figura na konju, i druge reprezentativne moduse prikazivanja mita ili povijesnih ličnosti, kipar usuglašava s aktualnim vlastitim stilskim interesom, odnosno približava se suvremenim tendencijama dvadesetih i tridesetih godina dvadesetoga stoljeća. Izlaganje će se baviti aproprijacijama klasičnih modela i njihovim transponiranjem u diskurs monumentalizma.